

V Sloveniji je bilo v 15. stoletju skoraj 900 tiskanih del, v 1061 izvodih. Večina inkunabul je bila natisnjena v Italiji in Nemčiji. Po vsebini so prevladovala dela z religiozno in filozofsko vsebino.

Slovenci, žal, nimamo slovenskih inkunabul. Prve tiskane besede smo dobili leta 1515, ko je neznan nemški vojak v zmagovalno pesem o premaganih kranjskih kmetih vpletel puntarski poziv: »Leukhup woga gmaina!« in geslo: »Stara prauda«.

Prvi slovenski tiskani knjigi nam je dal Primož Trubar (1508–1586), ki je začetnik slovenske književnosti in utemeljitelj slovenskega knjižnega jezika. Sto let po Gutenbergovi Bibliji, leta 1550, ju je dal natisniti v Tübingenu: Katekizem (*Catechismus in der Windischenn Sprach*), v njem so prvi slovenski natisnjeni notni znaki, in Abecednik (*Abecedarium*). Obe knjigi je natisnil tiskar Ulrich Morhart, ki pa se je zaradi interima skril za ime Jernej Škrjanec (Jernej Skuryaniz). Trubarjev namen je bil pisati knjige v takšnem jeziku, ki bi ga zlahka razumel vsak Slovenec, zato je vpeljal knjižni slovenski jezik. V katekizmu iz leta 1550 je Trubar rojake prvič označil z njihovim sedanjim imenom – Slovenci – in se podpisal s psevdonimom »Philopatridum Illiricum« (Ilirski rodoljub). V Abecedniku pa se je označil za »Peryatila vseh Slouenzou« (prijatelja vseh Slovencev).

Trubarja lahko razglasimo tudi za prvega slovenskega založnika. V slovenščini je napisal 22 knjig. Poleg prvega katekizma v slovenščini iz leta 1550 je kasneje izdal še več katekizmov. Najpomembnejši je iz leta 1575 – *Catechismus s dveima islagama*. Leta 1555 je izdal štiri knjige: Abecednik in katekizem, prevod Matejevega evangelija (*Ta evangeli svetiga Matevsha*) ter prevod Vergerijeve molitve (*Ena molitov tih Kerszhenikov*). Gotico je v njih že nadomestila humanistična (renesančna) pisava, ki je postala izhodišče za nadaljnji razvoj slovenske pisave. Od leta 1555 je postopoma prevajal in tiskal Biblijo. Prvi del Nove zaveze je bil natisnjen v letih 1557 in 1558, naslednji del leta 1560 in zadnji del v letu 1577. Leta 1561 je v posvetilu registra in sumarnega seznama izdanih del o prevajanju Biblije v slovenščino poudaril: »Odkar svet stoji, se to nikdar ni zgodilo, zakaj slovenski jezik se doslej nikoli ni pisal, še manj pa tiskal.« Leta 1560 in 1561 je izdal tri Pavlova pisma, pet let kasneje pa Davidov psalter. Popolna Nova zaveza – *Ta celi noui Testament* – je izšla med letoma 1581 in 1582. V spremni besedi se je poslovil od svojih rojakov. V prvem zvezku je med drugim Trubarjev portret (lesorez J. Lederleina). Trubar je pisal tudi cerkvene pesmi. Leta 1567 je izdal prvo slovensko pesmarico z notami – *Eni psalmi, ta celi catechismus*. Leta 1561 je izdal prvo bibliografijo slovenskih knjig. Naslednje leto so natisnili njegovo najpomembnejše dogmatično delo z naslovom *Articvli oli deili te prave stare vere kerzhčanske*. Izdal je tudi knjigo o organiziranosti slovenske Cerkve in šolstva – *Slovenska cerkovna ordninga*, leta 1564.

V Wittenbergu je izšla tudi Dalmatinova Biblija, ki je njegovo najpomembnejše delo. Leta 1578 je dokončal celoten prevod Biblije. Pri Mandelcu je natisnil *Biblie, tu je vsiga svetiga pisma pervi dejl* in z njim hotel pri kranjskih deželnih stanovih doseči zanimanje za nakup Biblije. Tega leta so tri slovenske dežele v Brucku ob Muri sklenile, da bodo izdajo podprle. Leta 1580 je Mandelc natisnil poskusni list Biblije. Nadvojvoda Karel pa je prepovedal tiskanje in dal tiskarno zapreti. Leto kasneje se je v Ljubljani zbrala revizijska komisija, ki je prevod Biblije pregledovala dva meseca. Biblija je bila nato tiskana v tiskarski delavnici Hans Krafft's Erben.

Prevod celotne Biblije v slovenščino je bil v tistem času velik založniški dosežek. Knjiga je formata 250 × 360 mm, obsega 1518 strani, v njej je 222 lesorezov. Tiskanje je trajalo pet mesecev. Knjiga je izšla z letnico 1584 v nakladi 1500 izvodov, kar je bilo za tisti čas in

slovensko jezikovno območje veličastno število. Slovenske pokrajine so tedaj štejele dobrega pol milijona Slovencev. Med njimi je bilo menda več kot 90 odstotkov nepismenih. Na Slovensko so Biblijo pripeljali v sodih. – Transport knjig v sodih je bil običajen za tisto obdobje. »Knjige« so bile navadno nevezane in so bile v sodih dobro zaščitene. Šele kupec je dal knjižno delo vezat knjigovezu. – Od 1500 izvodov je dobila Kranjska 870 izvodov, Štajerska 330 in Koroška 300 izvodov. Razpečevanje Biblije je trajalo dobro leto, šele leta 1585 so vsi izvodi dosegli naročnike.

Slovenci smo lahko posebej ponosni na Dalmatinov prevod Biblije. V času Dalmatinovega prevajanja smo imeli Slovenci komaj nekaj deset knjig. Kot knjižni jezik pa se je slovenščina uveljavljala šele dobrih dvajset let. Glede na to, s kolikšno zamudo so k nam prihajali evropski miselni tokovi, je hvalevredno, da smo prevod dobili slabih petdeset let po Luthrovem prevodu.

Prvo Dalmatinovo slovensko literarno delo je bila cerkvena pesem *Ena serčna molitev zoper Turke*, ki je bila natisnjena v Trubarjevi pesmarici, leta 1574. Leto kasneje je imel objavljenih že šest pesmi v Trubarjevi pesmarici *Tri duhouske peisni*. Istega leta je pri ljubljanskem tiskarju Janžu Mandelcu objavil prevod starozavezne knjige *Jezus Sirah* (to je verjetno prva znana (ohranjena) knjiga iz Mandelčeve tiskarne), ki jo je posvetil naročniku prevoda – Janžu Kislu (Khislu). Leta 1576 je Dalmatin izdal *Passion*, zgodbo o Kristusovem trpljenju, z lastno upesnitvijo v tridesetih kiticah. Leta 1579 je izdal *Ta celi catehismus*. Ob tisku Biblije je na lastne stroške natisnil dve knjigi: *Krščanske lepe molitve*, po molitveniku A. Muscula, in peto izdajo pesmarice *Ta celi catehismus, eni psalmi*. Po grafični opremi je to najbogatejša slovenska protestantska pesmarica. Leta 1585 sta izšli knjigi *Agenda* in *Ta kratki wirtemberski catechismvs*, ki sta bili brez avtorjevega imena.

Za Slovence je pomemben tudi štirijezični slovar, ki ga je leta 1592 izdal Hieronim Megiser. Poleg nemščine, latinščine in italijanščine je uporabil tudi ilirščino (jezik Slovencev – kot je zapisano na naslovni strani). Slovensko besedišče je povzel po Bohoričevi slovnici in Dalmatinovi Bibliji. Štirijezični slovar je najstarejša knjiga, v kateri je upoštevana slovenščina in ji je cesarska pisarna podelila privilegijsko pravico. Cesarski tiskarski privilegij je knjigo ščitil pred nedovoljenimi ponatisi osem let. Hkrati je to tudi najstarejše delo, ki je vsebovalo slovenski jezik in ga je bilo moč kupiti na frankfurtskem knjižnem sejmu.

V nasprotju s tiskano besedo pa lahko rečemo, da je prišel papir v Slovenijo razmeroma zgodaj. Sedem srednjeveških kodeksov iz 14. stoletja je pisanih na papir. Med njimi je najstarejši zbornik verskih spisov (med katerimi so Čudeži Marije Device).

Prvi so izdelovali papir v Gornji Hrušici pri Ljubljani leta 1544. Prvi papirni mlin je leta 1579 postavil protestant Jurij Kisl (Khisl) na Fužinah pri Ljubljani. Papir je izdeloval mojster Pankrac. Mlin je deloval do okoli leta 1593. Kasneje so nastali papirni mlini v Vipavi (konec 17. stoletja), pri Žužemberku (leta 1716) in pri Škofji Loki (okoli leta 1750). Domača proizvodnja papirja ni bila dovolj velika, zato smo papir dobivali iz papirnih mlinov beneške republike in nemških dežel.

Današnje slovenske papirnice so začele izdelovati papir ali vlaknine: v Radečah leta 1750, na Vevčah leta 1842, v Goričanah leta 1852, v Trziču leta 1881, v Sladkem Vrhu leta 1882, na Prevaljah leta 1897, na Količevem leta 1920 in v Krškem leta 1939.